

Het broedseizoen 1989 van de Purperreiger in Nederland

H. van der Kooij

In 1989 hebben ongeveer 285 paren in ons land gebroed, tegen ongeveer 270 paren in 1988. Hierbij kan nu worden opgemerkt, dit in tegenstelling tot vorig jaar, dat het totale aantal nesten de laatste jaren vrij stabiel is. In de periode 1985 tot en met 1989 heeft het steeds bijna 300 nesten bedragen. Hoewel het verheugend is dat het aantal broedparen weer wat is toegenomen, blijft de situatie toch zorgelijk.

De Vos heeft zich gevestigd in vrijwel alle moerasgebieden waar Purperreigers nestelen. Deze broedgebieden zijn hierdoor onveiliger geworden. Gelukkig zijn tot op heden de gevolgen van de komst van deze predator voor de Purperreiger minder ernstig geweest dan voor de Lepelaar.

Overzicht van de kolonies, gerangschikt naar provincie.

Friesland

In juli constateerde men in de **Oude Venen** (Alde Feanen) vijf zekere broedgevallen: men vond vijf nesten in Grauwe Wilgen. In 1988 waren er zes zekere broedgevallen. Ook toen lagen alle nesten in Grauwe Wilgen (U.G. Hesper, It Fryske Gea).

De Purperreigers hebben tevens gebroed in drie objecten van Staatsbosbeheer: **Rottige Meente**, **Brandemeer** en **De Deelen** (N. van der Weiden, Staatsbosbeheer). In genoemde gebieden liggen de nesten allemaal in overjarig waterrietland. De aantallen (tabel 1) worden al jaren *geschat*. Ze berusten op waarnemingen van adulte en van jonge vliegvlugge vogels (H. de Ruiter, Staatsbosbeheer). Daar schattingen vaak wat aan de lage kant zijn, is het heel goed mogelijk dat er in Zuid-Friesland meer Purperreigers hebben gebroed dan tabel 1 aangeeft.

Overijssel

Het aantal broedparen was in **De Weerribben** wat hoger dan vorig jaar. D. Woets zag twaalf nesten, hij schat het aantal broedparen op dertien à vijftien paren. Alle nesten bevonden zich in drassige riet-lisdoddevegetaties.

Het beetje vorst in het najaar van 1989 stond R. Veldkamp toch nog een ijstelling toe! Op 2 december bezocht hij één broedplaats in **De Wieden** en telde zeven nesten in een grauwe-wilgenstruweel met een drijftilondergrond. De Purperreiger heeft mogelijk nog op enkele andere plaatsen gebroed, doch de vorstloze winter maakte andere tellingen onmogelijk. Het totale aantal is op 10 à 20 nesten gesteld.

Het derde broedgebied in Noordwest-Overijssel is het **Zwarte Meer**. De twee kolonies in dit gebied, **Zwarte Meer-West** en **Zwarte Meer-Oost**, waren in 1989 ongeveer drie kilometer van elkaar verwijderd. F. de Roder en G. Smallenbroek vonden op 23 juni in Oost tien en in West twaalf nesten. Op 28 juli hebben F. de Roder, mej. A. van Oostende en schrijver dezes de kolonie Oost en West opnieuw bezocht in verband met een nadere bestudering van de nestplaats. Na anderhalf uur sjouwen in de metershoge vegetatie, het riet is hier en daar drie meter hoog, werden eindelijk de tien nesten van Oost gevonden, dank zij het gekekker van de jongen. De nesten

lagen niet in het heel hoge, oude, dichte waterriet, maar in het wat lagere oude riet tegen het hoge riet aan. Alle nesten waren leeg, de aanwezige jongen hadden zich verborgen in de vegetatie. De terugreis verliep eveneens moeizaam, het was één grote ploeterocht. Toevallig vonden wij op de terugweg nog een vestiging van vijf nesten! Hoewel het een vermoeiend en desoriënterend gesjouw was, is zo'n bezoek aan een reigerkolonie een onvergetelijke gebeurtenis. Niet in het minst door de aanwezige Baardmannetjes. Overal waar hoog oud riet was, waren ze te zien en te horen.

	1987	1988	1989
Friesland			
Oude Venen	4/6	6	5
De Deelen	3/4	3	2
Rottige Meente	1	1	>2
Brandemeer	0?	0?	2
Overijssel			
De Weerribben	12/15	9/12	12/15
De Wieden	+	+	>7
Zwarte Meer (O.)	21	21	15
Zwarte Meer (W.)	7	6	12
Noord-Holland			
Naardermeer	40	29/33	30
Utrecht			
Loenderveensche			
Plassen	+	13/15	16
Tienhovensche			
Plassen	3	1	2
Molenpolder	3/5	3	2
Loosdrecht	2/3	2	0?
Zuid-Holland			
Nieuwkoop	109	97	122
Armeide	23	34	18
Kinderdijk	3	6	8
Leerdam	23	20	22
Flevoland			
Oostvaardersplassen	0/1	0	0
 totaal	 ca. 290	 ca. 270	 ca. 285

+ = broedvogel in onbekend aantal; 0 = 0 broedparen
Tabel 1. Overzicht van het aantal broedparen in Nederland in de jaren 1987, 1988 en 1989.

De nesten van West zijn niet gezien. Er werden geen kekkerende jongen gehoord, zodat het zoeken al vrij snel werd gestaakt. Wij waren moe en de reis was nog ver.

Beide bezoeken hebben duidelijk gemaakt dat met name de brede oeverzone van Oost vanuit de lucht moet worden geteld. Voor 1989 geldt in ieder geval dat het niet is te zeggen of in Oost alle nesten zijn gevonden.

In de tweede plaats zij opgemerkt dat purperreigerkolonies in dergelijke vegetaties behoorlijk veilig zijn. De Vos heeft in die hoge, dichte waterrietvegetaties nauwelijks iets te zoeken en ook voor de Vos zal wel gelden dat het gebied moeilijk betreedbaar is.

Noord-Holland

Op 30 juni telden B. van Ingen en W.J.R. de Wijs vanuit de lucht dertig nesten in het Naardermeer. Ze vonden het moeilijk tellen. De meeste nesten lagen helemaal langs de plas, zo drassig mogelijk en zo dicht mogelijk bij het open water. Deze nestligging kwam in 1988 voor het eerst voor. Door de verhuizing vanuit het waterrietland naar de rand en door het meer verspreide nesten heeft de Purperreiger zich, in tegenstelling tot de Lepelaar, in het Naardermeer weten te handhaven. Wel is het voor het behoud en beheer van de Purperreiger belangrijk om het oppervlak aan waterrietland te vergroten en/of het waterpeil van het waterrietland te verhogen. De Wijs (1989) oppert de gedachte om de waterstand in het gehele Naardermeer in het zomerhalfjaar zo hoog mogelijk te houden. Dit alles betekent een beleid waardoor het gebied of een deel van het gebied door middel van natuurtechnische ingrepen vosonvriendelijk wordt ge-

maakt. Het Naardermeer is aangekocht ten behoeve van zeldzame moerasvogels. Deze zeldzame moerasvogels dienen ook een kleine eeuw later nog steeds de hoogste prioriteit te krijgen.

Utrecht

De kolonie bij de Loenderveense Plassen is, evenals in 1988, door B. van Ingen en W.J.R. de Wijs vanuit de lucht tegelijk met die van het Naardermeer geteld. Zij zagen zestien nesten. Vrijwel alle nesten lagen aan de uiterste buitenrand, aan de waterzijde dus, van de oostelijke dijk rond de Waterleidingplas. Elf nesten lagen aan de buitenkant en vijf aan de binnenkant van genoemde dijk. Op 20 juli hebben opzichter Van Bergeijk en schrijver dezes met een roeiboot de nesten gezocht en bezocht. Van de zestien nesten werden er slechts vijf à zes teruggevonden, de andere nesten waren zeker geheel verdwenen! Onder de gevonden nesten was er één met eieren, hetgeen opmerkelijk laat is. Dit nest was vanaf de Loenderveense Plas met het blote oog zichtbaar. Er is niets van terechtgekomen (mondelijke mededeling Van Bergeijk), wat inhoudt dat zeker 70% van de zestien nesten verloren is gegaan. Dit hoge verlies hangt waarschijnlijk samen met de aparte ligging van de nesten, deze was uniek. Sinds het ontstaan van de kolonie, waarschijnlijk in 1985, heeft de Purperreiger hier steeds in het waterrietland genesteld. Zo lagen de nesten in 1988 in serie in de gordel waterrietland evenwijdig aan de dijk, vrij dicht bij elkaar. In 1989 lagen ze allemaal in de drassigere vegetatie van Kleine Lisdodde en meer verspreid over het gebied. Schrijver dezes heeft nog nooit zulke nood-nestplaatsen gezien. De grootste vestiging telde vanuit de lucht vijf

Het aantal broedparen van de Purperreiger vertoonde in 1989 een lichte stijging.

Foto: C.J.A. Wijnaendts.

De oorzaak van de opmerkelijke nestplaatsverschuiving is de aanwezigheid van de Vos in het gebied.

Foto: C.J.A. Wijnaendts.

nesten. De oorzaak van de opmerkelijke nestplaatsverschuiving is de aanwezigheid van de Vos in het gebied. De Purperreiger broedde in 1989 zo ver mogelijk van de vaste wal af. Hierdoor wordt de soort wel kwetsbaarder voor verstoring vanaf het water.

Is er een verklaring te geven voor het feit dat zo veel nesten verloren zijn gegaan?

Op 20 juli bleek dat de fraaie waterrietrand aan weerskanten van de dijk aangevreten was door Grauwe Ganzen. Mattenbies was vrijwel helemaal weggevreten. De oevervegetatie was dusdanig uitgedund dat ze zeer overzichtelijk was. Het is mogelijk dat door vraat van Grauwe Ganzen, op 20 juli waren er zeker 200 dieren aanwezig, de vegetatie rond de nesten zo is aangevreten, dat of de Purperreigers de nesten hebben verlaten of dat de inhoud van de nesten ten prooi gevallen is aan predatoren. Doch dit alles is een veronderstelling. Zeker is wel dat de nesten niet verloren zijn gegaan door handelen van de mens. Dan zouden de lege nesten ook wel zijn teruggevonden.

Wat de gebieden **Tienhovensche Plassen**, **Westbroeksche Zodden**, **Loosdrecht** en **Molenpolder** betreft, de Purperreiger heeft met zekerheid gebroed in de Tienhovensche Plassen (schriftelijke mededeling B. Bos) en in de Molenpolder (C. Schep en H. van der Kooij). In beide gebieden zijn twee nesten gevonden.

Schrijver dezes heeft onder leiding van de heer C. Schep op 16 juni de Bethunepolder, de Molenpolder en de Westbroeksche Zodden bezocht.

Waterrietland komt in genoemde gebieden nauwelijks voor. De twee nesten in de Molenpolder lagen in de rand van een drassige zone water-

rietland in een petgat, dat aan weerskanten begrensd werd door beboste legakkers. Ruimte voor een grote waterrietlandkolonie is hier niet. Dit geldt in sterkere mate voor de Westbroeksche Zodden. In het bezochte deel kwamen geen nesten voor. Het geheel maakte een veel geslotener en drogere indruk: veel stroken land zijn sterk verbost en verlandingszones komen, althans in het geziene gedeelte, weinig voor. Het gebied is vegetatiekundig zeer belangrijk en wel vanwege zijn zeldzame trilveenvegetaties. Achteraf is gebleken dat de Purperreiger in 1988 met minstens twee paren in 'de ster' van **Loosdrecht** heeft gebroed (schriftelijke mededeling J. van der Winden). Gegevens over 1989 ontbreken. Het is mogelijk dat de Purperreiger ook in 1989 in dit onoverzichtelijke en weinig onderzochte gebied heeft genesteld.

Het is mogelijk dat één à twee paren hebben gebroed in de **Ankeveensche Plassen** (J. van der Winden naar mededeling W. Leurs).

Zuid-Holland

De reigerinventarisatie in het **Nieuwkoopse plassengebied** verliep dit jaar zeer verrassend. Op 12 juni vond de reigertelling in De Pot plaats. Er werden 85 nesten geteld, twaalf minder dan in 1988. Een teleurstellend resultaat. De tellers waren M. en J. Wansinck, N. Smit, W. van der Zwet, tevens W. Wansinck, G. Haak en P. Kuster. Ongeveer een week later bleken er toch weer Purperreigers te broeden in de omgeving van de **Koelensloot**. Medewerkers van 'Natuurmonumenten' hoorden tijdens werkzaamheden jongen kekken en vonden in totaal dertien nesten. Nog verrassender was de ontdekking van een

kolonie van 22 nesten in het zuidelijke deel van het plassengebied!

Schrijver dezes heeft met W. van der Zwet op 3 augustus zowel de vestiging bij de Koeiensloot als die in het zuiden bezocht. Dit was nodig om de nestplaatsituatie nauwkeurig vast te leggen. Alle nesten lagen ook in 1989 in hout. In De Pot en bij de Koeiensloot lagen de nesten gemiddeld hoger dan in het zuiden. De relatief hoge nestligging is een reactie op de aanwezigheid van de Vos. Het was opmerkelijk dat de nesten in het zuiden gemiddeld ongeveer op twee meter hoogte lagen. Deze nesthoogte kwam, voor de komst van de Vos, in De Pot en de Koeiensloot algemeen voor.

Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat de verhuizing van een deel van de Purperreigers naar het zuiden een reactie is op het zich vestigen van de Vos in De Pot.

De vestiging Purperreigers bij de Koeiensloot maakt duidelijk dat ze ook tot nestelen kunnen komen in gesloten struweel- en bosvegetaties waar de Vos al voorkomt.

Dit gedifferentieerde reageren van de Purperreigers op de aanwezigheid van de Vos is uitermate boeiend en verdient in 1990 alle aandacht.

Tot slot zij nog opgemerkt dat op 3 augustus bij de Koeiensloot twee nieuwe nesten zijn gevonden. Het totale aantal nesten voor 1989 is hiermee op 122 gekomen. Dit is circa 40% van het aantal broedparen in Nederland.

Bleef het aantal broedparen in de meeste gebieden ten opzichte van 1988 constant of nam het iets toe, het aantal nesten in de **Zouweboezem** bij **Ameide** was bedroevend klein. De inventariseerders (R.F. den Breejen, P. van de Bogert, L. Brouwens, A. Horden en N. de Bruin; verslag R.F. den Breejen) telden op 16 juni slechts achtien nesten, 47% minder dan in 1988.

Deze sterke achteruitgang is mede, misschien wel grotendeels, veroorzaakt door het feit dat er weer te veel riet gemaaid is in het winterhalfjaar. Het is bijzonder triest en onbegrijpelijk dat dit maaiprobleem nog steeds niet definitief is opgelost.

De reigerinventarisatie bij **Leerdam** op 14 juni leverde 22 nesten op (J.M. van Heiningen, A. Snoeier en H. van der Kooij). In het vorige artikel (Het Vogeljaar 37 (4) : 164) is al melding gemaakt van het feit dat de Purperreigers hier met de komst van de Vos hoger zijn gaan nestelen. Dit blijkt ook uit de in 1989 verzamelde gegevens: de gemiddelde nesthoogte bedroeg ongeveer 4,5 meter!

Tabel 1 vermeldt voor **Kinderdijk** acht broedpa-

ren. Opzichter G. Hoek schat jaarlijks het aantal nesten op grond van af- en aanvliegende vogels.

Discussie en samenvatting

Het aantal broedparen van de Purperreiger is voor 1989 geschat op circa 285. In diverse gebieden worden de aantallen geschat. Bovendien is de Purperreiger, met name als gevolg van de vestiging van de Vos, in veel moerasgebieden verspreider en drassiger gaan broeden. Dit vergroot de kans op ondertellingen en het doet de totaalschatting wat globaler zijn. Bij een eventuele toename van het aantal broedparen valt een verdere versnippering te verwachten. Het ontstaan van nieuwe vestigingen behoort dan tot de reële mogelijkheden.

Het aantal nesten in de oeverlanden van het Zwarte Meer bleek in 1989 moeilijk te tellen te zijn. Dergelijke gebieden vereisen minstens ook één telling vanuit de lucht. In het Naardermeer wist de Purperreiger zich te handhaven, ondanks de aanwezigheid van de Vos.

Een bezoek aan diverse reservaten in het Utrechtse Vechtplassengebied heeft aannemelijk gemaakt dat waterrietland een schaars vegetatietype (aan het worden) is.

De kolonie bij de Loenderveensche Plassen telde zestien nesten. Zeker 70% van de nesten is verloren gegaan. Alle nesten lagen zeer drassig, aan de buitenkant van de oevervegetatie, om zo min mogelijk met de Vos te maken te krijgen. Het kan zijn dat ze direct of indirect door ganzenvraat verloren zijn gegaan.

In het Nieuwkoopse-plassengebied kwamen drie grote vestigingen voor met respectievelijk 85, 15 en 22 nesten. Mogelijk heeft een deel van de Purperreigers met de komst van de Vos De Pot verlaten.

Het aantal nesten bij Ameide was bedroevend laag, de hoeveelheid overjarig riet was klein. Het is betreurenswaardig dat het beheer er nog steeds niet in geslaagd is de problematiek rond het maaien definitief op te lossen.

Bij Leerdam lagen de nesten weer hoog, de gemiddelde nesthoogte was in 1989 4,5 meter.

Tot slot

Alle opzichters, veldwerkers, inventariseerders en instanties die hebben meegewerkt aan het bezoeken van kolonies, aan het inventariseren en verzamelen van purperreigergegevens, worden hartelijk bedankt. Ook het komende broedseizoen vraagt de aanwezigheid van de Vos bijzondere aandacht. Correcties en aanvullingen op dit artikel zijn van harte welkom.

■ Ir. H. van der Kooij, tot 1 oktober 1990: per adres familie Hovestad, Rijksweg 219 b., 3921 AG Elst, daarna: Groenendaal 8, 4041 XX Kesteren, 08886-2234.

LITTERATUUR:

Wijjs, W.J.R. de (1989): Broedvogels in het Naardermeer in 1988. Intern rapport Natuurmonumenten.